

INFRASTRUCTURE OF FINANCIAL SYSTEM AND BANKING OPERATIONS OF THE REPUBLIC OF SERBIA

Tatjana Mrvić

Academy of business professional studies in Belgrade, tatjana.mrvic@bbs.edu.rs

Abstract: The Financial system has a very important and specific role in the adequate development of a particular national economy. Its key role is essential for the development of the entire national economic activity, which is reflected in the fact that it forms the basis of all financial or cash flows in it. Within the financial system of the Republic of Serbia, the banking system plays a dominant role, and therefore the operations of banks as depository credit institutions. In order for the banking system to develop steadily with less risky transactions, to be trustworthy, it must meet the conditions of publicity and business transparency and to operate in a rounded and complete infrastructure of the financial system and market. The goal and purpose of this study is to present the tendency of the development of the banking sector and the necessity of forming complete infrastructure within the financial system for banking operations and financial stability of the banking sector.

Keywords: infrastructure of the RS financial system, banking sector of RS, financial stability, external rating system

INFRASTRUKTURA FINANSIJSKOG SISTEMA I BANKARSKO POSLOVANJE U REPUBLICI SRBIJI

Tatjana R. Mrvić

Akademija poslovnih strukovnih studija Beograd, tatjana.mrvic@bbs.edu.rs

Rezime: Finansijski sistem ima veoma važnu i specifičnu ulogu u adekvatnom razvoju određene nacionalne ekonomije. Njegova ključna uloga je od suštinske važnosti za odvijanje celokupne nacionalne ekonomske aktivnosti što se ogleda u činjenici da on čini osnov svih finansijskih ili novčanih tokova u njoj. U okviru finansijskog sistema Republike Srbije dominantnu ulogu ima bankarski sistem, a samim tim i poslovanje banaka kao depozitno – kreditnih institucija. Da bi se bankarski sistem stabilno razvijao sa manje rizičnih transakcija, ulivao poverenje svojim klijentima on mora da ispunjava uslove javnosti i transparentnosti poslovanja i da posluje u zaokruženoj i potpunoj infrastrukturi finansijskog sistema i tržišta. Cilj i svrha ovog rada je prikaz tendencije razvoja bankarskog sektora i neophodnosti formiranja potpune infrastrukture u okviru finansijskog sistema za bankarsko poslovanje i finansijsku stabilnost bankarskog sektora.

Ključne reči: infrastruktura finansijskog sistema RS, bankarski sektor RS, finansijska stabilnost, eksterni rejting sistem

Razvoj finansijskog sistema kroz bankarski sistem u Republici Srbiji započinje uređenjem bankarskog sektora nakon „Svetoandrejske skupštine” – prve srpske „slavne revolucije”, kada je vlada Miloša Obrenovića započela sa reformama pravosudnog sistema i sa organizovanjem legalnog bankarskog sistema. Istorija bankarstva praktično otpočinje odmah nakon donošenja zakona Mihailovim ukazima od 16. i 24. avgusta 1862. godine: Zakon o Upravi fondova i Zakon o davanju novca pod interes. Na osnovu Zakona o upravi fondova formiran je Prvi novčani zavod u Srbiji – Uprava fondova (preteča Državne hipotekarne banke) osnovana 1862. godine, koja je poprimila karakter banke 1898. godine. U ovom periodu Knez Mihailo stvara i nacionalnu valutu, koja se pojavila 1868. godine kada je u Srbiji iskovan prvi bakarni novac. Sledeći bitan momenat za razvoj srpskog bankarskog sistema vezujemo za 1873. godinu, kada je donet Zakon o kovanju srpske srebrne monete, kojim je zvanično uveden dinar kao osnovna novčana jedinica – umesto dotadašnjeg dukata, da bi se konačno pojavio u opticaju 1875. godine u srebrnim kovanicama. Novac je u tom periodu štampan van Srbije da bi se prve papirne novčanice štampale u zemlji u Zavodu za izradu novca Topčider 1929. godine kada je i počela sa radom štamparija, a 1938. godine kada je počela sa radom kovnica novca iskovana je prva serija kovanog novca u Srbiji.

Narodna banka Kraljevine Srbije u vidu zavoda za emitovanje novca – Privilegovana banka Kraljevine Srbije osnovana je 1884. godine sa isključivo domaćim kapitalom u vidu privilegovane privatne institucije akcionarskog tipa, a po ugledu na belgijsku banku. U kasnijim periodima ona je često menjala svoj naziv i funkcionisala kao Narodna banka SHS, Narodna banka kraljevine Jugoslavije, Narodna banka Jugoslavije i sl.

Praktično od uvođenja domaće jedinstvene valute i formiranja Centralne banke se intezivirao razvoj bankarskog sektora u Republici Srbiji, ubrzano se osnivaju banke, kreditni zavodi, okružne štedionice, tako da je

prema podacima Narodne banke Srbije već do 1908. godine funkcionisalo 154 novčana zavoda – 52 banke, 49 štedionica i 5 kreditnih zavoda, a neposredno pred balkanske ratove 187 novčanih zavoda. Godine 1938 u bankarskom sistemu naše zemlje funkcionišu dve državne banke (Državna hipotekarna banka i Poštanska štedionica), tri poludržavne (Narodna banka, Privilegovana agrarna banka i Zanatska banka), 61 samoupravna štedionica, preko 600 privatnih banaka, 766 gradskih kreditnih zadruga.

Nakon Drugog svetskog rata bankarski sistem i njegove institucije su pretrpele niz transformacija i reorganizacija počevši od nacionalizacije bankarskih institucija, preko administrativnog upravljanja, koncentracije, decentralizacije, menjanja naziva finansijskih institucija i sl. U tom periodu poslovne banke su počele da funkcionišu od Privredne reforme 1965 godine.

U periodu tranzicije finansijskog sistema Republike Srbije i bankarski sistem je pretrpeo određene značajne reforme i transformacije, naročito nakon političkih promena 2000. godine. Do tada postojao je veliki broj banaka, koje su reformom bile restrukturirane i privatizovane, a neke čak i likvidirane, a štedno kreditne zadruge su potpuno nestale zbog izmenjenih zakonskih uslova u pogledu cenzusa za njihovo osnivanje koji je izjednačen sa cenzusom za banke. Danas bankarski sistem Republike Srbije čine Centralna banka, tačnije, Narodna banka Srbije, 27 poslovnih banaka i 6 predstavništava stranih banaka.

Pored svih navedenih i ostalih promena u procesu razvoja bankarskog sistema Republike Srbije, njegovih institucija, egzistirao je i proces razvoja bankarskog poslovanja krećući se od klasičnog bankarskog poslovanja i osnovnih njegovih obeležja, osnovnih poslova koji se odvijaju u klasičnoj banci kao što su: depozitni, kreditni, menjački i garancijski poslovi, ka savremenom poslovanju banaka. Činjenica je da razvoj novih delatnosti banaka mora da prati ubrzani razvoj tehnike i tehnologije i ide u susret sve složenijim i novim zahtevim njegovih klijenata kao i novim načinima i tehnikama poslovanja banaka. Savremene banke u Republici Srbiji moraju, po ugledu na inostrane savremene banke, da razvijaju i svoje dopunske poslove kao što su faktoring, lizing, franšizing, konsalting, platni promet i sl., zatim inovativne poslove kao što su sekjuritizacija, formiranje strukturiranih kreditnih instrumenata, hedžing, reotkup, elektronsko bankarstvo, samouslužno bankarstvo 24. časovno on - line bankarstvi sl. Fokus savremenog bankarskog poslovanja u savremenim bankama mora biti kvalitet poslovanja, profesionalizam, stručnost i sposobnost zaposlenih u bankama da bi mogla da odgovori na sve složenije potrebe klijenata, finansijske inovacije i rizike iz okruženja. U savremenim uslovima poslovanja banke moraju imati novu tržišnu filozofiju u pogledu razvoja kao i novu marketing strategiju okrenutu potrebama klijenata. Takođe, menadžment banke mora imati univerzalna, specifična i liderska znanja da bi mogao da donosi adekvatne odluke i upravlja poslovanjem banke.

I u uslovima normalnog poslovanja i u uslovima finansijske neravnoteže i na nacionalnom i na međunarodnom nivou finansijski sistem, finansijski posrednici, finansijsko tržište, banke, finansijske institucije, praktično celokupna finansijska infrastruktura moraju biti kompletni i omogućiti efikasnu alokaciju finansijskih resursa i ostalih ključnih makroekonomskih funkcija da bismo rekli da u nacionalnoj ekonomiji postoji realna finansijska stabilnost.

U tom smislu i sa tim ciljem u okviru aktivnosti vezanih za održavanje stabilnosti finansijskog sistema sprovode se različite mere, pre svega preventivne mere, a istovremeno se planiraju i korektivne mere makroekonomske i mikroekonomske politike.

Kao preventivna mera može se koristiti adekvatno upravljanje bankom i njenim poslovanjem, njenim kapitalom i rizicima njenog poslovanja kao i izgradnja potpune infrastrukture finansijskog sistema u smislu finansijskih institucija, finansijskih instrumenata i zakonske regulative. Sprovođenje sveobuhvatnih analiza mikro i makro okruženja i mogućih rizika i trendova koji mogu biti pretnja finansijskoj i ekonomskoj stabilnosti predstavlja solidnu bazu za sprovođenje preventivnih mera sa ciljem ostvarenja adekvatnog bankarskog poslovanja. Izvršenim analizama se sagledavaju ključni pokazatelji nivoa bankarskog poslovanja kao što su: ukupna neto aktiva bankarskog sektora, stepen kapitalizovanosti bankarskog sektora, adekvatnost kapitala, izvori bankarskih sredstava, struktura bankarskih depozita, stepen likvidnost i solventnosti bankarskog sektora, struktura bankarskih plasmana prema ročnosti, valutnoj indeksiranosti, stepen i struktura problematičnih kredita kao ključnog izazova bankarskog sektora (učestće problematičnih kredita u ukupnim kreditima, njihova struktura prema dospeću i stepenu naplativosti, stepen rezervi za procenjene bilansne gubitke u odnosu na problematične kredite..), profitabilnost bankarskog sektora (ROA – prinos na aktivu i ROE – prinos na kapital), osetljivost na tržišne rizike (sprovode se stres testovi) i sl. Kao korektivne mere u bankarskom sektoru koriste se različiti instrumenti kreditno monetarne politike Centralne banke, daju regulativne inicijative i prilagođavaju finansijski regulatorni okviri, upravlja se posledicama eksternih potresa i drugih kriznih situacija čime se umanjuju njihovi efekti...

Pored navedenih preventivnih mera, a pre dolaska do korektivnih mera na stabilnost finansijskog i bankarskog sistema značajno deluje potpuna infrastruktura finansijskog sistema, konkretno funkcionisanje rejting sistema eksternih rejting agencija koje nepristrasno i stručno ocenjuju, rejtinguju kreditnu sposobnost klijenata banke, korisnika kredita, i u kvantitativnom i u kvalitativnom smislu.

Uporedna analiza iskustava razvijenih zemalja i njihov istorijski razvoj pokazali su da:

- nije dovoljan spontan već kredibilan i kvalitetan razvoj rejtinga kao i stvaranje preduslova za razvoj rejting sistema u nacionalnoj ekonomiji,
- da je potrebno imati regulative koje se odnose na rad rejting agencija da bi se postigao veći stepen koristi koje rejting može pružiti tržištu pri obezbeđivanju pouzdanih, relevantnih i pravovremenih informacija (u šta nas uveravaju i nedavna dešavanja na svetskom finansijskom tržištu).
- postoje različite uloge države i njene politike koja se odnosi na finansijski sistem i tržište, kao i razvoj celokupne ekonomije i društva.

Možemo se zapitati kakva je perspektiva razvoja infrastrukture finansijskog sistema u Republici Srbiji i reći da je do sada načinjeno više koraka u pravcu razvoja rejting sistema eksternih rejting agencija. Za sada je, formirana informaciona baza podataka koja može biti dobar osnov za merenje rizika u skladu sa zahtevima Bazela II/III i institucionalnog razvoja sistema rejtinga u pravcu modela primenjenih u zemljama Evropske Unije.

Donošenjem niza zakona koji su inicijalno doveli do razvoja finansijskog sistema, formiranjem njegove infrastrukture u pogledu finansijskih institucija, finansijskih instrumenata, uvođenjem međunarodnih računovodstvenih standarda, usavršavanjem finansijskih izveštaja, formiranjem Centra za bonitet, donošenjem Odluke o adekvatnosti kapitala, kojom je predviđeno je da banka koristi kreditne rejtinge izabrane agencije za kreditni rejting, uređeno je kako banka vrši izbor agencije za kreditni rejting kao i kako može koristiti kreditne rejtinge za dodeljivanje pondera kreditnog rizika, možemo reći da je učinjeno dosta, međutim ne i dovoljno, za razvoj rejting sistema u Republici Srbiji baziranog na eksternom rejtingovanju rejting agencija.

Da bi se eksterni sistem rejtinga pravilno razvio kroz formiranje eksternih rejting agencija možemo navesti da je potrebno osloniti se na:

- donošenje naučno zasnovane državne strategije razvoja rejting sistema;
- formiranje nadležne državne institucije koja bi uspostavila saradnju sa nadležnom evropskom institucijom ESMA;
- formiranje tima za razvoj sistema rejtinga u Srbiji koji može razmotriti strategiju razvoja rejtinga, izraditi studiju izvodljivosti o razvoju sistema rejtinga, učestvovati u izboru modela rejtinga i pratiti njegovu implementaciju, nadzirati uvođenje rejtinga, predlagati korektivne mere koje treba primeniti i rešavati ostala pitanja od značaja za razvoj sistema rejtinga;
- relevantnu zakonsku regulativu (doneti zakone usklađene sa zakonima Evropske Unije) koja reguliše rad i osnivanje rejting agencija u Srbiji kao i nadzor i licenciranje rejting agencija za procenu kreditnog rejtinga i eksternog javnog rejtinga hartija od vrednosti. Tako bi se formirao precizno definisan pravni status rejtinga, organizacija poslova i osposobljenost izvršioca i uočile i razmotrile sve pravne prepreke za razvoj sistema rejtinga, kao što je (zakonska regulativa, analiza potencijalnih konflikata interesa, ocena perspektivnih prednosti, mogućnosti pojave komercijalnih rejting agencija, razmatranje pitanja javnog nadzora nad rejtingom u zemlji..);
- institucionalni podsticaj razvoja kapaciteta za poslove eksternog kreditnog rejtinga- potrebno je institucionalno organizovati superviziju, licenciranje, pružanje usluga, prikupljanje, standardizaciju i komercijalizaciju podataka;
- povezivanje se sa licenciranim nacionalno priznatim rejting agencijama radi edukacije i preuzimanja proverenih modela rejtingovanja uz unapređenu konstantnu komunikaciju sa međunarodnim rejting agencijama;
- formiranje kadrovskog i tehničkog potencijala – razvoj jake kadrovske baze – organizovanjem procesa obrazovanja i obuke potrebnih kadrova za banke, superviziju, regulatorno telo za licenciranje, rejting agencije;
- izvršenje pored polazne i dalje kontinuirane edukaciju analitičara i korisnika rejtinga u cilju potpunog razumevanja procesa rejtingovanja i utvrđivanja nivoa rizika;
- razvijanje adekvatnog informacionog sistema;
- dalje razvijanje odgovarajuće baze podataka – objektivizirani izvorni podaci, standardizovani podaci o bonitetu, celovito usaglašeni podaci koji obezbeđuju celovitost baze podataka;

- sprovođenje do kraja procese harmonizacije podataka sa standardima Evropske unije (IV i VII direktiva) i sa Međunarodnim računovodstvenim standardima;
- razvijanje kvalitetanog modela merenja kreditnog rizika, metodologije rejtinga, kvalitetne klasifikacije privrednih subjekata;
- prilagođavanje rejting modela potencijalu domaćeg tržišta ;
- standardizovanje modela rejtinga uvođenjem adekvatnih postupaka i procedura rada u cilju potpune usaglašenosti sa međunarodno prihvaćenim principima i standardima finansijske analize i rejtinga;
- podizanju kvaliteta finansijskog izveštavanja u zemlji, primeni i unapređenju nacionalnih propisa, računovodstvenih i revizorskih standarda, pravila struke i profesije u skladu sa međunarodnom praksom;
- razvijanje kredibilnog i kvalitetnog sistema internog rejtinga u bankama vršenjem implementacije međunarodno priznatog modela rejtinga, verifikovanog na finansijskom tržištu uz uvažavanja zahteva MSFI i posebno Bazela II/III što predstavlja osnovu za procenu internih metodologija merenja kreditnog rizika u bankama;
- formiranje uslova konkurentnosti i ravnopravnosti, stvaranje preduslova za kreiranje konkurentnog tržišta eksternog javnog rejtinga bez konflikta interesa i narušavanja ravnopravnosti učesnika, uslova za nadzor i licenciranje rejting agencija;
- stvaranje uslova izdavanja i publikovanja rejtinga.
- otvaranje srpskih rejting agencija po ugledu na iskustva zemalja u razvoju (u Srbiji je 99% malih i srednjih preduzeća koje sebi ne bi mogle priuštiti plaćanje velikih nadoknada za izradu rejtinga)
- promociju rejtingovanja, naglašavanjem značaja rejtingovanja kroz organizovanje prezentacija, okruglih stolova, seminara, aktivnom medijskom komunikacijom izradom brošura, knjiga, elaborata na temu rejtingovanja.

Od suštinskog značaja za dalji razvoj rejting sistema i njegovu dalju perspektivu predstavlja rešenje pitanja načina regulacije kroz donete zakone i pravila i pitanje određivanja nadležne institucije za državni nadzor formiranja rejting sistema i rada rejting agencija. Regulacija tržišta rejtinga treba da bude u funkciji maksimiziranja koristi koje rejting pruža samom tržištu, i to kroz povećanje efikasnosti obezbeđivanjem pouzdanih, relevantnih i pravovremenih informacija investitorima i ostalim korisnicima rejting ocena.

Uloga zakonske regulative usaglašene sa evropskom regulativom u razvojnom procesu rejting sistema je od ključnog značaja zbog toga što se na nju praktično oslanja razvoj rejting sistema i ona mora potpuno precizno definisati:

- uslove za formiranje domaćih rejting agencija;
- kadrovske potrebe, nivo osposobljenosti i stručnog unapređenja;
- metodologije rejtinga – obuhvata rejtinga, obaveznost rejtinga, zahvat rejtinga sa
- aspekta potreba korisnika rejtinga;
- razvoj sistematične metodologije rejtinga čiji će rezultat biti tačne i pouzdan rejting, omogućavanje javnog uvida u metodologiju, mogućnost podizanja kvaliteta informacija za rejting;
- procedura za rejtingovanje preduzeća i obezbeđenje poštovanja istih, definisanje procedura i instrumenata od zloupotrebe poverljivih informacija i ostalih mogućih mahinacija i špekulacija na tržištu;
- uvođenje i praćenje rejtingovanja preduzeća (eksperimentalni kreditni rejting, potpuni kreditni rejting).
- javnosti podataka o rejtingu – javno publikovanje, slobodan pristup, ograničen pristup, pretplata, odabir kruga korisnika;
- način izbora rejting agencija od strane banaka i ostalih kompanija korisnika rejting ocena;
- i sva ostala relevantna pitanja za pravilan razvoj rejting sistema;

Nikako se ne može zaboraviti ni uloga državnih institucija kao što su Narodne banka Srbije – Agencija za privredne registre, Komisije za hartije od vrednosti i finansijska tržišta. Njihova uloga bi se trebala razvijati u pravcu:

- preciziranja nadležnosti (institucionalno razdvojiti funkcije) u procesu razvoja rejting sistema, internog i eksternog rejtinga;
- organizovanja supervizije banaka i drugih finansijskih institucija;
- razvoja, standardizacije i komercijalizacije baze podataka za rejtingovanje i informacionih sistema;
- razvoja eksternog javnog rejtinga domaćih rejting agencija;

- određivanja smernica za otvaranje odeljenja međunarodnih nacionalno priznatih rejting agencija;
- nadzora, licenciranja, dodele statusa eksternih rejting agencija (ECAI);
- ocene i nadzora internog rejtinga u bankama i drugim finansijskim organizacijama;
- procene rejtinga i rejting modela za merenje kreditnog rizika u pravcu njihovog razvoja;
- razvoja kadrovske baze (banke, supervizori, regulatorna tela za licenciranje, sertifikate, analitičara i ostalih zaposlenih u rejting agenciji).

Cilj i značaj našeg istraživanja zasniva se na činjenici da i pored postojanja pravne države, stabilnih ekonomskih uslova, postojanja široke lepeze institucionalnih investitora, sprovođenja preventivnih i korektivnih mera bankarskog poslovanja značajni doprinos razvoju stabilnog finansijskog sistema i bankarskog sektora Republike Srbije može dati i razvoj nezavisnih eksternih institucija – rejting agencija (ECAI). Takve rejting agencije bi morale da potpuno profesionalno i nezavisno vrše ocenu rejtinga svih preduzeća korisnika novčanih sredstava putem kredita ili prodajom emitovanih hartija od vrednosti u čemu se njihov doprinos stabilnosti finansijskog tržišta i ogleda.

Republika Srbija po svom potencijalu ne zaostaje za zemljama u regionu, već ima značajne mogućnosti u bankarskom, municipalnom i industrijskom sektoru. Taj potencijal još više raste sa otvaranjem prema evropskim zemljama i njihovim kompanijama. U skladu sa tim se, istovremeno znatno se povećava interes a i potreba za uslugama nezavisnog rejting ocenjivanja i sve više se uviđa prednost i korist od kreditnog rejtinga kao osnovnog početnog standarda za donošenje odluke o plasiranju novčanih sredstava.

Dinamika i perspektiva razvoja eksternog sistema rejtinga zavisice definitivno od stepena izraženosti potrebe za eksternim rejtingom kreditnih korisnika, emitenata i hartija od vrednosti za potrebe svih investitora radi njihovog stabilnog poslovanja (naročito banaka i institucionalnih investitora - osiguravajućih kompanija investicionih i penzionih fondova), od razvoja svesti svih učesnika u realizaciji finansijskih transakcija i svih ostalih potencijalnih korisnika rejting ocena o značaju razvoja stabilnog finansijskog sistema, ali i od stepena angažovanja regulatora i nadležnih institucija kao i od implementacije Bazela II/III (utvrđivanje adekvatnost kapitala banaka) i dinamike procesa evropske integracije Republike Srbije koja će usloviti usklađivanje zakonske regulative i zastupljenih institucija na finansijskom tržištu..

Prateći potrebe za jačanjem stabilnosti finansijskog sistema i smanjenjem stepena sistemskog rizika Republike Srbije u perspektivi bi sve aktivnosti trebale biti usmerene ka formiranju prvih i narednih koraka u razvoju eksternog i nezavisnog rejting sistema u našoj zemlji. Njegovim daljim razvojem u pravcu funkcionisanja veoma važne karike infrastrukture finansijskog i bankarskog sistema ustanovio bi se adekvatni model utvrđivanja vrednosti privrednih subjekata uobičajenih za razvijene zemlje.

LITERATURA

- [1] Amadou N.R. "Rating and rating agencies: anticipating currency crises or debt crises", International Monetary Fund, International capital Markets Department, Washington, 2003;
- [2] Amadou N.R., Sy, The Systematic Regulation of Credit Rating Agencies and Rated Markets, IMF Working papers, No. 129/09. Washington D.C.,2009;
- [3] Bellamy J. Magdoff F., "The great financial Crisis causes and Consequences", Monthly review press, New York, 2009
- [4] Downes John, Goodman Jordan Elliot, Dictionary of Finance and Investment Terms, Barron's Educational Series, 2010.
- [5] Dillon, R.D., Nas, J.T., The true relevance of relevant Cost, Boston, The cost review, 2008.
- [6] European Commision (2011), Accompanying the document Proposal for a Regulation amending Regulation (EC) No 1060/2009 on credit rating agencies and a Proposal for a Directive. Commission Staff Working Paper Impact Assessment, Brussels, 2011;
- [7] Levich R. Majmont G. Reinhart C. (2002), »Ratings, rating agencies and the global financial system«, New York university Salomon centre series on financial markets & institutions, University of Maryland, USA, Kluwer Academic Publishers group, Boston
- [8] Mrvić T., Karić D. „Bankarstvo“, BPŠ, Beograd, 2017;
- [9] Mrvić T., Finansijska tržišta i institucije, BPŠ, Beograd, 2019;
- [10] Mrvić T. „Kreditne rejting agencije kao ključni faktor stabilnog razvoja finansijskog tržišta Srbije“ Časopis za privredno pravnu teoriju i praksu "Pravo i privreda"(ISSN 0354-3501 PK52), zbornik referata za XXII godišnji kongres pravnika u privredi – Država i privreda, 2013;

- [11] Mrvić T. „Rejting ocena banaka i osiguravajućih kompanija“ Časopis za teoriju i praksu Revizor, br. 61, str. 71-79, Institut za ekonomiku i finansije, Beograd, 2013;
- [12] Mrvić T., Kreditne rejting agencije na finansijskom tržištu, monografija, Svet knjige, Beograd, 2014.